

#I-Ni

изв. н. 11/62, грч. 6
сеп. 25

Лазо Каровски

821.163.3-1

изв. н. н. д. 3632/73

сеп. 25

грч. 1,00

Шведска лејенда

Државно книгоиздателство на Македонија

Скопје
1948

ПРВА ГЛАВА

1.

Во Тиквешко, каде што летата врели
ги топат во злато класевите зрели,
кај одерки лози ко бршлан се вијат
и гроздови сочни во лисјата кријат,
кај в полето рамно - замрежено море
афионот шуми, под солнце штом гори,
кај шепотат вечно дабовите шуми,
кај тутунот лисја ко алтан ги злати –
се прснати села ко булук низ прелог,
кај ширно на гостин отвараат врати.

2.

А таму низ карпи, низ железни окој
се извива-змија-Бошавица бујна
и бистра ко солза во детинско око...
Од лево на брегот до реката брза
се збори, во понор, црн г'авол бил врзан...
И векови многу без почин се редат,
и колена едни со други се следат
но никога никој не тргна да иди,
да помине преку пенливите води
и в понорот г'авол дал има да види.

3.

А знае ли некој та колку ли века
се пени и шуми Бошавица река?
Од кога и зошто ли г'аволот чека?..
На вија, а исто и прашања други
одговара Ристо - стар, овчарски слуга,
сал иди кај нгего во пролет на припек,
ил в лето под сенка од мирисни липи,
ил зиме до катот кај огинец гори,
тој чибуг. к'е дими, к'е кашла, к'е кори
и долго за врагот без сопир ке збори...

4.

- „Во Крњево растел млад Никола, орел
сред децгта кога на гумно се борел.
И уште ко ерген со младоста смела
се прочул низ сите тиквешански села.
Ко дете бил ситен, се плашел и срамел,
бил кроток ко јагне и молчел ко камеѓ.
Но времето напрец со брзоод - врви,
а Никола расте сред момците први,
од сите тој камен најдалеку фрла,
на тричекор рипа Гоновите трла.

5.

Од малечок овци на газдите чува,
на шупелка-трска се учи да дува,
а после на кавал и шербет и пелин
крај стадо тој лее со часови цели.
Во вечери мајски под јадрите свезди,
штом сонливи птици се гушат во гнезда,
под бледите зраци на месецот алов,
се сетил за ниви, за татково рало,
а тага го топи, тој зима и свири
а песната нок'ен свеж ветреј ја шири.

6.

Во Бошава - гнездо на рудина рамна
сред селани Пано живееше срамно:
со рудите овци и млечните крави
низ ширниот Тиквеш тој долго се слави,
и имотен - медот низ прсти му тече,
но стипца, за чакмак ко црвец се влече.
И прост е до толку што ни една педа
тој неможе појк'е од носот да гледа.
Се преправа божем во верата цврст е,
но Бога го лажи и кога се крсти.

7.

Од дечиња Пано си имаше едно -
ко бубалка мирно, ко мравинка вредно,
бел - Гроздана - гроздец на змиеста лоза.
Нејзиното лице - распупена роза,
нејзините очи ко капини зрели,
погледите кротки, ко варници врели,
цејзината коса и збита и црна,
а љубовта, страста и верноста нејна
в зборовите следни ко солнце к'е грејнат.

8.

Во Крњево гостин е Грозданка. Скоро
три недели век'е кај седи к'е сторат.
Ергените в треска за Гроздана горат,
од завист и злоба крњевките зборат
и името нејно го завиват в лаги,
а подлоста кријат зад насмевки благи.
Но Грозда е ведре ко пролетно небо,
и чиста, и нежна ко, оросен шебој,
а душа `и бистра ко момина солза.
низ румено лице ко бисер што ползи.

9.

Сонливиот месец на небото дреме,
а ѕвездите цмиркат. Сред полнок'но време
на преденка збрани крњевките моми
растегнуат пласти во Крстена дома,
размрсиле долги разговори живи,
се веселат - в море од радости пливат
пред Грозда на Коле му спомињат име –
го топат ко шек'ер во устите вишни,
а срце им злобно, - мраз в лутото зиме
и Грозда ја стрелат со погледи скришни.

10.

На приквечер Грозда со шарени стомни,
облечена в чисти алиштенца скромни,
ми појде за вода на кладенец студен
и огледа в него лик весел и чуден.
Се загледа сама во своите очи...
Но срце и в часот ко мраз да се вкочи:
до нејното лице во бистрите води
на Никола ликот ко солнце се роди,
во гради и радост и уплав се вгнезди,
во црни и очи потрепнаа ѕвезди.

11.

Неделичен ден е. Сред село се сите,
страк босилек росен на лица им кити.
Сам Никола свири, се лулее оро,
ту јадро и тромо, ту ситно и скоро.
И ко што ја нок'та месечина кичи
и Гроздана така сред орото личи.
На лице и блика руменина блага,
во играта скокум раскршуе снага,
во радост и срце се топи и губи -
што безумно копка и бескрајно љуби...

12.

Не спиеше Грозда во целата вечер,
а првата љубов во срце ја пече.
Пред очи и мрежи кладенецот студен,
и сама се мисли, се куди и чуди:
„Та верно ли беше... о, мајчице мила,
та зошто јас молчев... и немав ли сила
сал збор да му речам: те сакам, те сакам,
bes тебе цел живот е пелин и мака,
о, Никола кажи, за тебе се сушам
и рани ми растат на мојата душа...

13.

Сам Никола везден низ полето шета,
мисли му - бели пеперуги летат,
к'е застане, торба од рамо к'е фрли,
изморена снага к'е потпре на крлик,
замислен, ликот на Грозда пред очи
му изгрева како месечина нок'е,
и осек'а тогај џин планински мок'ен,
го крепи и дои со вера и сила,
осек'а како на орлови крила
радосните мисли го носат без почин.

14.

Насобрани - турма, на Никола в дворот,
наседнати накрс, во раци со сорој –
разронуат ченка, се веселат, пеат,
а свездите бисер на небото сеат.
Гласовити грла отпуштиле сите,
во натпревар брзат и пргав и млитав.
Во рацете Грозда - молскавици бие,
на лице зад срамеж и радост се крие,
во гради и срце од радост се шири,
ни в бол да се згрчи, ни в сон да се смири.

15.

Борината гори со бледожолт пламен,
го огрева дворот ко тепсија рамен,
а в градите бујни на збраните тука
ко клукач на кора им срцата чукат.
Не празно се збори сред народот, дека:
здружените раци плод богат ги чека –
три донума ченка ја свршија в шега,
при крајот се век'е и секој се стега
да приврши првен, а песната жива
од усти се лее во нок'та се слива.

16.

Штом песната сврши - кој в радост, кој в тага
си појдоа сите. Месечина блага
над сонливо селао одмораше снага.
Бошавица бујна лудуеше в бегот,
безмилосно става си кршеше в брегот.
В длабочина негде був злобен и мрачен
извиваше грозно на топола качен,
и мислиш ко дете за мајка да плаче...
Штурчиинџата тихо непрекидносвират,
закрекале здружно и жаби крај вирот.

17.

Во оваква вечер - и тиха, и свежа,
покриена чудно со свездена мрежа,
по травите росни две сенки се сноват -
низ мечтите мили ко кајчиња пловат,
Заљубени в бавча ми дошле да зборат,
но траат - во жарот на љубовта горат.
Замрзнале усти, онемеле, траат,
та самите тие од одамна знаат
што еден на други да искажат сакат,
но играчка не е, а голема мака.

18.

Но Никола век'е не издржа срце,
и погали коси оплетени в прцел,
ја погледа в очи, а морници врели
му минаа тогај по пламено тело...
Но почна да збори, го поткрепи смелост,
и испушти тихо три-четири збора:
- „Јас, Гроздо, те сакам, од љубовта горам"...
Тој наведна глава, а Гроздана нежно
му префрли рака на десното раме -
и уста во уста разгореа пламен.

19.

О, може ли некој на млади да суди
штом в гради им љубов за прв пат себуди?
Зар љубовта може за грев да се смета,
ил китките грешат што в пролетта цветат?
Та љубовта не се ни кови, ни гради,
сал може да гори, ил в студ да се лади,
кај едни се раг'а, кај други се губи,
и до сега еден ли несрек'ник уби,
ил направи срек'ник ко китка да цвети,
и еден ли в мрежи - страданија ввплети?

ВТОРА ГЛАВА

20.

Штом сrek'ните дни со базост се нижат
то побргу тие кон крајот се ближат.
Не излеле уште љубовната сладост,
ни сетиле дахот на бујната младост,
во срца им Пано зол насади јад:
тој Грозда за овчар не сакал да мажи,
но крив ли е сидот, о крив ли е кажи
што на него бршлан се впива и вие,
ил Никола крив е што беда го пие? –
Та малку ли чини што човек е млад?

21.

Листовите капат од старата круша,
низ полето трави и цвек' а се сушат.
И како што вене цвет в есента позна
И Гроздана така се суши, штом дозна
да стројници градски и пратиле дар,
побарале младост за некој си Киро,
дал грбав ил к'орав, но богат со лири,
и татко и - лаком - се согласил скоре,
дал зажеднал в свадба да поведе оро,
ил златото срце му згреало жар?

22.

О, може ли некој со силина бујна
да оддели денот од зората рујна?
И може ли да се љубовниот пламен
в бес гаси со вода? Та не е ли срамен
тој татко, што пливна разгорен гнев
едничкото чедо да запусту сака:
да даде на старец - за болка и мака?!
Та може ли татко на родното чедо
без жал и без милост да живот му реди,
о, не е ли тешко и не е ли грев?

23.

Штом распосла нок'та јамболија црна
и селото глуво в мрак темен го згрна,
крај кладечец Коле со Грозда се сретна,
во очи и солза жалосница светна,
а срцето в болка ко кора се сви:
„О, убиј ме Коле... Јас живот ми нек'ам
да биди без совест, без љубов и срек'а"
По лице и почна во мракот да ползи
в сјај герданче бистро од бисерни солзи
од гради длабок се откорна здив.

24.

Во Колеви гради див распламте пламен
на срцето младо му натежна камен.
Во жилите крвта ко в пекол му гори,
ја загрли Грозда и почна да збори:
„Ти никому нема, се дури сум жив,
да подариш в легло вжарената снага..."
И после, тој нежно и погали глава,
зашумоли тихо есенската трава,
а в гради им топол се загреа здив.

25.

На небото месец стар патник се јави,
в сјај позлати лисја и младите трави.
Неспокојно мигат в сон ѕвездите светли,
во селото глуво огласуат петли...
Две сенки крај извор се движат цел час...
Поројчето бистро в тишината свони,
а Гроздана зборој од срцето рони:
„К'е бегаме, Коле, в планината глува,
и ако сме голи, без покривка сува,
но љубовта наша к'е не стопли нас"...

26.

Затекоа дните ко пролетен порој
и секој, сем Грозда се готви за оро...
Пред свадбата, в среда, кај Марија сврати
од срцето поздрав на Коле му прати:
„Во сабота вечер, зад амбарот наш
да чејка... Јас тагму, со стрина ми Љуба,
к'е изнесам скришум моминската руба,
а после, пред петли да поздрават зора
к'е бегаме двајца во пустата гора...
Сем Никола, друг јас не зирам за маж"...

27.

При Никола Мара се упати скоро
и предаде поздрав со овие зборој:
„Ти луд ли си, Коле... Та она те лажи,
пристанала, ете, во град да се мажи...
А Никола...- вели, без кук'а и гол
та намислил мене за жена да зима!...
Јас мажот ми сакам се злато да има...,
Но Никола глув е... Сал, осети дека
на срцето тогај му настапи некој,
а жолчката в гради му пукна од бол...

28.

Во вечерта Коле не затвори очи,
во памет му мисли се редат без почин:
- „На луг'ето им е измамата мила,
а змијата гнезда во срца им свила...
Јас, одамна разбрав... Ти биди без чест,
без срце и душа, без чувство и памет,
сал имај ти злато - та биди и камен,
по тебе к'е трчат, к'е бидат ко луди...
Но денот к'е дојде... Друг суд к'е им суди,
к'е плати на сите што тераат бес..."

29.

„Но, Грозданка моја... Не!... Никога нема
да запусте сешто во заборав темен;
и онаа вечер крај изворот студен
јас до неа кога бев цела нок' буден,
а лежеше она... шепотеше в сон,
шепотеше дека до бескрај ме сака;
јас кротко ја галев со мојата рака...
А месецот тихо низ небото ширно
си пливаше - кајче низ езеро мирно,
поројчето сладок надаваше свон".

30.

Не провали нок'та. Од Крњево Коле
се забрза - ветер низ Бошавско поле,
и преди да стигне в клисурата тесна,
кај скака и бучи Бошавица бесна,
се зачуа стапки по прашниот пат:
и пред да се сврти - цин грло му стегна,
му премале снага, онемоштен легна;
по гради крв капки закапаа врели,
од срцето младо се зацеди пелин,
му натежна синцир на снажниот врат...

31.

Над селото црна и морна нок' втаса.
Од планина овчар со стадото вјаса.
На овните свонца в тишината свонат,
а свездите солзи од небото ронат.
Крај амбарот Грозда в страв чека цел час,
но... нема го... Крвта и зоврива в глава...
Но в часот се зачу шум в сувата трава,
заздивана в мракот се појави Мара:
„Тој нек'е да чуе... и, вели: да бара
од лругиго љубов и помош и спас".

32.

Ко Кожув да падна над Гроздана млада...

Во кук'ата Пано и црка ко падар:

- „За кого се токмиш, бесрамнице клета,
в срам пропаднав голем... што зборуе светот! –
се одроди, лудо, од мојата крв...

Те учам: При Киро на дук'ан да седиш,
од утро до вечер грст лири к'е редиш...

До недела - свадба!... А колку до Коле –
...тој век'е е долу... во понорот голем,
бег Усеин силен го смачка ко црв,,

33.

- „О, убиј ме, тате... Јас не сакам злато...
и поарно врани да бидат мој сватој,
но неможам жена на Киро да бидам,
во градот сред туг'и за подбив да идам...
а селото наше... кладенецот мил..."

- „Бесрамнице една! Јас зборот го дадов
и нема да срамам чист образ во градот...
Ти жена к'е бидеш на Киро...и, доста!
Те гледам, ко просјак си станала проста,
те гледам, во срце ти г'авол се скрил!"

34.

Развеваше свила рујнолика зора,
шепотеа в сонот високите борој...
Ден идеше чуден - лик момински убав.
При Гроздана дојде исплашена Љуба:
- „Во селото, внучко, од мнозина чув
бег Усеин Коле го фатил на патот,
му обесил пранги и синцир на вратот,
а после го, фрлил во понорот мрачен
кај, преди да умре, за сешто се мачел,
ко јаворов листец се направил сув..."

35.

- „Што кажа?... Зар Коле!... О, судбино крива!..
зар Коле го нема... а толку го сакам
и за мене жив е се дури сум жива...
А можам ли да ги заборавам така:
и средбата прва со Коле... в тој ден
јас, стрино, се родив по втор пат на светов;
и бавчата в пролет... и жетвите в лето...
и ората в есен... седенките в зимо...
Јас не сакам злато... Јас не сакам имот,
јас сакам да бидам на слобода цвет..."

36.

- „Во селото, внучко, за тебе се косат,
и недобри зборој за Пано се носат:
чув, дека тој лири небројани платил,
на Усеин бегот, тој целатот катил
што целиот Тиквеш го запусти црн...
му платил, да Коле го убие скришум..."
- „Што зборуеш... татко!... О, прости ми боже,
но татко јас немам... А колку што можев
бев верна на Коле... цел свет ми е сведок,
а татко ми в срце ми забодe трн..."

37.

Во животот човек е поцврст од камен...
И Гроздана в младост - жив распламтен пламен
живееше деној со неволји полни -
ко кораб во бура сред јаросни волни...

.
Во сабота нок'та, крај понорот голем
три човека санок' се бореа диво:
два паднаа в понор, а третиот морен,
но срек'ен след бојот што остана в живот,
се упати в село сред темниот мрак...

ТРЕТА ГЛАВА

38.

Мешницата крилен расфрлала писок,
а дирето врие... Јуначина висек
на портите тропа: „Отворете, плак'ам,
без невеста не се од селото врак'ам!"
- „Дај! Плати пет лири!" - одговарат в збор.
- „К'е платам... К'е платам!..." Но можат ли лири
да откупат срце ко рудина ширно.
Та секоја капка крв човешка чини
не помалку, колку со злато полн шиник,
што човекот не е ни камен, ни блор.

39.

На свадбата сите во радост се топат,
сал в Гроздина памет спомените копат:
„Сем Коле јас нема в друг срек'а да барам...
но кој ли да знае што кажала Мара!?"
И заорил в мозок немирникот крт,
од очи и солзи на трепки се низат,
неспокојни сенки на лице се движат,..
Штом животот суров го надарил човек
да страда и тегне во болки се до век –
то поарно на пат да го сретне смрт...

40.

Над селото лежат ширноградни ридој,
крај селото - црква сред камени сидој,
до црквата извор. Сватовите в дворот
започнале тешко, македонско оро, -
мешницата писка со натажен глас.

Пред црквата стојат во дворецот широк
невестата Грозда со момчето Киро,
а кумот над глави грст расфрлал пари –
петачиња жолти, чакмачиња стари,
зачувани каслен за оваков час.

41.

Но Никола тогај се појави в дворот:
на место се смрзна малбројното оро,
се преплаши Пано, се пушти се здрви,
се изгуби Киро, а Грозда се сицрви,
на Колеви гради се фрли со лет:
- „Мој Соколе... жив си?“ ..-„Да, Гроздано мила
во бојот со бегот ми достигна сила,
и со него свршив... го предадов Богу...“
Радосници солзи на свадбари многу
проблеснаа в очи ко роса на цвет.

42.

Во дворот ко венец се сплете жив танец:
невестата напред, до момчето кумот,
до кумата - сватот, до роднина - странец...
И тихо е... Само што шепоти шумот
на ветерот в лисја ко жолт гороцвет...
Се живо што беше на свадбата збрано –
и младо и старо на танец се фана...
Даирето зовре и Перо ја стисна
мешницата в мишки, а она в час писна
и ороото почна во раскрилен лет.

43.

След ороото Грозда галабица бела
по обичај пушти да лета над села,
а потоа Коле бел испушти галаб;
се здружија потем над црквата мала –
неразделни двата во просторот син
се дигнаа тие ко пламени стрели...
Ој, летајте волно галабчинња бели,
на слобода дајте на чувствата крила,
слободата в светот на секој е мила,
на слобода човек е срек'ен без крај!

44.

Белееше мугра на блискиот исток,
легендата тихо ја приврши Ристо:
„Со години после на седенки живи,
при жетвари - среде узреани ниви,
сред овчари - в сенка под збитолист дрен
при аргати лете сред кршното поле,
се збореше долго за Грозда и Коле,
за верноста нивна во љубовта смела;
а мине ли некој в тиквешките села
к'е чуе за нив и до денешен ден..."

Цена 6 динара

Книгата е печатена во печатницата „Гоце Делчев“ – Скопје во 5.000 примероци. Печатењето завршено во месец мај 1948 година.